

ЁШЛАРДА МАФКУРАВИЙ-МАЪНАВИЙ ТАРБИЯНИНГ АҲАМИЯТИ

Ф. Н. Камолов

Тошкент давлат транспорт университети талабаси

Ўразбой Кукланович Эрнӣзов

Илмий раҳбар, Тошкент давлат транспорт университети “Ижтимоий фанлар”
кафедраси ўқитувчиси

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада маънавиятни шакллантириш мезонларидан бири илму маърифат, таълим-тарбия, уларга инсон камолоти ва миллат равнақининг энг асосий шарти ва гарови сифатида қаралган. Ёшларнинг таълим-тарбиясини энг бирламчи масалаларидан бири қилиб илгари сурилган ҳолда, ушбу сиёсатнинг яқин йилларда ўзининг қутилган натижаларининг илмий хулосалари келтириб ўтилган.

Калит сўзлар: Миллий ғоя, маънавият, таълим-тарбия, учинчи Ренессанс, “Байтул ҳикма”, Маъмун академияси, “Тарбия” фани.

КИРИШ

Бутун дунёда жамиятни ахборотлаштириш жараёнлари тез суръатлар билан кечаётган бугунги кунда моддий неъматлар ва энергия билан бир қаторда ахборот инсон диққат-эътиборининг марказий фаолиятининг асосий маҳсулига айланмоқда. Миллий ғоя тарғиботи ва маънавий-маърифий тадбирларни ташкил этишда ватанпарварлик тарбияси, халқимизнинг эзгу идеаллари ва олийжаноб мақсадларига садоқат ғоялари шиор даражасидагина қолиб, миллий ғоянинг жаҳон тажрибасидан ўтган умуминсоний қонуниятлари ва Ўзбекистонга ҳос замонавий тамойилларини амалиётга татбиқ этишнинг самарали механизмлари жорий этилмаган. Юртимиздаги янгиланиш жараёнлари ва ислохотларга даҳлдорлигини чуқур ҳис қиладиган, мамлакатимизнинг энг ривожланган давлатлар қаторига киришидаги ўз ўрни ва иштирокини теран англайдиган, бу йўлда фаол фуқаролик позициясига, креатив ва инновацион тафаккурга эга бўлган замонавий шахсларни тарбиялашнинг концептуал асослари ва амалий фаолият мезонлари ишлаб чиқилмаган. Бу эса соҳада жиддий бўшлиқ мавжудлигини яна бир маротаба исботламоқда.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

Маънавият – моддий ҳаёт билан доимо ёнма-ён юрадиган, инсон, халқ ва жамият ҳаётининг ажралмас қисми бўлган ижтимоий ҳодиса. Маънавият тушунчасининг мазмуни бугунги кунда фақат “маъни”, “маъно” деган сўзлар доирасидан чегараланиб қолмайди. Нега деганда, инсонни инсон қиладиган, унинг онги ва руҳияти билан чамбарчас боғланган бу тушунча, ҳар қайси одам, жамият, миллат ва халқ ҳаётида ҳеч нарса билан ўлчаб бўлмайдиган даражада алоҳида аҳамият касб этади. Маънавият тушунчаси жамият ҳаётидаги ғоявий, мафкуравий, маърифий, маданий, диний ва ахлоқий қарашларни ўзида тўла мужассам этади. Инсон камолоти, янги Ўзбекистоннинг маънавий қиёфасининг такомиллашув даражаси, шахсий-ахлоқий хусусиятлар ва маърифий фазилатлар мажмуи. Жамиятнинг барча соҳалари билан ўзаро алоқадор маънавий талаблар ва тамойиллар ҳамда инсон ҳаёти ва фаолиятини белгиловчи мезонлар тизими. **Маънавиятни шакллантириш мезонларидан бири илму маърифат, таълим-тарбия бўлиб, уларга инсон камолоти ва миллат равнақининг энг асосий шarti ва гарови сифатида қаралган.** Келажак пойдевори билим даргоҳларида яратилади, бошқача айтганда, халқнинг эртанги куни қандай бўлиши фарзандларнинг бугун қандай таълим ва тарбия олишига боғлиқ. Бунинг учун ҳар қайси ота-она, устоз ва мураббий ҳар бир бола тимсолида, аввало шахсни кўриши лозим. Ана шу оддий талабдан келиб чиққан ҳолда, фарзандларни мустақил ва кенг фикрлаш қобилиятига эга бўлган, комил инсонлар этиб вояга етказиш иши таълим-тарбия соҳасининг асосий мақсади ва вазифаси бўлиб қолади. Бу эса таълим ва тарбия ишини уйғун ҳолда олиб боришни талаб этади. Талимни тарбиядан, тарбияни эса таълимдан ажратиб бўлмайди. Шунинг учун ҳам ҳозирги шароитда бутун мамлакат миқёсида таълим ва тарбия, илм-фан, касб-хунар ўргатиш тизимларини тубдан янгича ислоҳ қилишга ниҳоятда катта эътибор қаратилаётганлигининг боиси ҳам шунда. Кўплаб мамлакатлар барқарор ривожланишининг янги даражага кўтарилиши ва миллий иқтисодиётнинг рақобатбардошлигини таъминлайдиган асос, бу-таълим, фан ҳамда инновациядир.

Бугун жаҳон миқёсида юртимиз ҳақида сўз кетганда “янги Ўзбекистон” ибораси тилга олинмоқда. Бу кейинги йилларда тараққиётнинг мутлақо янги босқичига қадам қўйганимиз, эришаётган залварли ютуқларимизнинг эътирофидир. Ўзбекистон Республикаси мустақиллигининг 29 йиллиги муносабати билан Президентимиз Шавкат Мирзиёев тантанали табрик нутқида тараққиётимизнинг мақсади Учинчи Ренессанс бўлиши лозимлигини таъкидлади.

Халқимизнинг улуғвор қудрати жўш урган ҳозирги замонда Ўзбекистонда янги бир уйғониш – Учинчи Ренессанс даврига пойдевор яратилмоқда, десак, айти ҳақиқат бўлади. Чунки бугунги Ўзбекистон – кечаги Ўзбекистон эмас. Бугунги халқимиз ҳам кечаги халқ эмас.

Биз, айти чоғда ҳаёт-мамот масаласи – фарзандларимизнинг таълим-тарбиясини энг бирламчи масалаларидан бири қилиб илгари суряпмиз. Бундай сиёсат яқин йилларда ўзининг қутилган натижасини беради. Бизнинг табаррук заминимиздан бутун дунё Уйғонишга туртки берган Ибн Сино, Мусо ал-Хоразмий, Абу Райхон Беруний, Мирзо Улуғбек, Алишер Навоий, Заҳриддин Муҳаммад Бобур каби олим ва ижодкорлар яна кўплаб етишиб чиқишига ишонамиз.

Ниҳоятда жозибали мазкур стратегик ғоя ўзининг улуғворлиги, миллий юксалиш барча соҳаларда қандай умумий мақсадни кўзламоғи зарурлигини кўрсатади. Амалда давлат раҳбари тараққиётнинг ҳозирги босқичида Ўзбекистон миллий ғоясининг янги ва аниқлаштирилган мазмунини ифода этади.

Ренессанс (уйғониш) атама сифатида унинг мазмуни анча кенг: маданиятда, илм-фанда, санъатда, таълим-тарбияда, умуман, жамият ҳаётида узок муддатли турғунликдан кейин қайта жонланиб, тез ривожланишни, ижтимоий онг ва кадрятлар тизими янги сифат босқичига чиқишни билдиради. Шарқ ренессанси – Шарқ маънавий-маърифий, маданий ҳаётидаги Уйғониш, яъни Шарқ халқлари юксалиш даври.

Ҳақиқатан тарихан олганда биз икки Ренессансни бошдан кечирдик:

1. IX-XII асрларда Марказий Осиёда Мўғуллар истилосигача бўлган давр, у ал-Хоразмий, Форобий, Беруний, Ибн Сино каби қомусий олимлар, астраном ал-Фарғоний, Бухоро тарихчиси Наршахий, Ибн Сино каби қомусий олимлар, астроном ал-Фарғоний, Юсуф Хос Ҳожиб каби буюк даҳолар, буюк муҳаддислар – Бухорий, Термизий, Мутакаллимлар – Мотуридий ва Абул Муин Насафий ҳамда бошқа атоқли дунёвий ва диний алломалар шуури оламни ёритиши билан боғлиқ.

2. Иккинчи Ренессанси XIV аср охири чораги – XVI аср биринчи чораги Соҳибқирон Амир Темур ва темурийлар сулоласи 1,5 млн. кв. километр территорияда ҳукмронлик қилган (XIV-XVI асрлар) даврига тўғри келади. Мирзо Улуғбек, Ғиёсиддин Жамшид ал-Коший, Қозизода Румий, Али Қушчи, Абдурахмон Жомий, Лutfий, Низомиддин Мир Алишер Навоий, Ҳусайин Воиз Кошифий, Камалиддин Бегзод каби буюк меъморлар, бастакорлар, мусаввирлар, тарихчилар

чикиб, бугун ҳам дунёни лол қолдираётган асарлар яратдилар.

Ҳар икки Ренессанс даврида биз дунёнинг илғор, мутараққий халқлари қаторида эдик. Агар яна шундай даражага эришмоқчи бўлсак, Учинчи Ренессансни амалга оширишимиз зарурдир.

Истиклол йилларида босиб ўтган шонли йўлимизга назар ташлаб, эртанги кунимизга, ўз куч ва имкониятларимизга бўлган ишончимиз янада ортмоқда.

Биринчи ва иккинчи ренессансларнинг тарихий шароити ва даври талаблари, имкониятларини ҳаққоний баҳолаб, янги Ренессанснинг тарихий шароитлари ва талаблари мутлақо ўзгача эканини асослаш, далиллаш мақсадга мувофиқ. Аввалги иккала Ренессанс мустаҳкам маънавий-мафкуравий негизда, биринчи галда юксак ахлоқийлик, адолат, илмга ташналик ва бағрикенглик асосида юз берган. Ислом ҳалоллик ва тўғрилиқни, инсоф ва адолатни, илм ва амалий фаолликни ҳамма нарсадан устун қўйган. “Илм излаб Чинга бўлса-да, бор”, “Сендан ҳаракат-мендан баракат”, “Бир соатлик адолат барча инсу жинсларнинг қирқ кунлик ибодатидан устун” каби кўплаб шу каби Ҳадислар, нақллар ажодларимизнинг ижтимоий мўлжалига айланган эди.

“Байтул ҳикма”да 40 дан ортиқ таржимонлар қадимги юнон тилидан, 14 нафар таржимон санскрит тилидан, 4 нафар таржимон Хитой тилидан илмий, тиббий ва фалсафий асарларни арабчага ўгирган. Бундан ташқари, лотин, сурёний, иброний тиллардан таржимонлар бўлган. Илмий ҳақиқат диний мансубликдан устун қўйилган. Бу асар маъжусийларники, буниси кофирларники деб инкор қилинмаган. Аждодларимиз тил ўрганиб, илм ортидан дунёни кезган. Маҳдудлик қобиғига ўраниб қолмаган, турғунлик, маҳаллийчилик уларга ёт бўлган.

“Байтул ҳикма”, Хоразм Маъмун Академияси, умуман, ислом олами олимлари фаолияти ўша даврдаги халқаро илмий интеграциянинг энг ёрқин намуналаридан биридир. Биринчи ва иккинчи ренессансларнинг маънавий асосларини ва сабабларини ҳамда кейинги инқирозини чуқур ўрганмасдан, биз Учинчи Ренессансни муваффақиятли амалга ошира олмаймиз. Бугун ҳам бизга гоёвий ва илмий толерантлик, илмга, ҳақиқатга ташналик, миллий маҳдудликни, гоёвий мутассибликни тамомила инкор этиш хос бўлмоғи лозим.

Учинчи Ренессанс биздан халқаро ҳамжамиятга илм-фан, технологиялар, ахборот, маданият ва иқтисодиёт соҳаларида янада чуқурроқ интеграция зарурлигини тақозо этади. Жамият тараққиётининг пировард мақсади ҳам инсон, унинг фаровон, эркин ва хавфсиз турмуш кечиришидир. Жамият талабларига тўлиқ жавоб берадиган киши турли дврларда ҳар ҳил аталган. **Юсуф Хос Ҳожиб уни**

“тугал эр”, Форобий “фозил киши”, тасаввуф намояндалари “комил инсон” деб атаганлар. “Хар томонлама ривожланган шахс”, “уйғун ривожланган шахс” атамалари ҳам қўлланилган.

Мустақилликдан кейин биз шахсга нисбатан “комил инсон”, ёш авлодга нисбатан “баркамол авлод” атамаларини қўллай бошладик. Гап атамада эмас. Қандай сифатни қўллаймайлик, келажак инсонини тарбиялашда биз, аввало, жамият тараққиёти тенденцияларини ва айна пайтда миллий маънавиятимиз хусусиятларини ҳисобга олмоғимиз лозим. Бинобарин, сунъий интеллект ва юксак технологияларга таянадиган “тўртинчи саноат инқилоби” инсонга қўядиган талабларини олдиндан моделлаштиришимиз ва таълим-тарбия тизимини уларга мослаштиришимиз зарур.

Дарҳақиқат, кейинги йилларда ёш авлод тарбиясида ҳал қилувчи ўрин тутадиган боғчалар ва мактаблар тизимида мақтанишга арзигулик улкан ишлар қилинди. Президент мактаблари, ихтисослаштирилган ва ижод мактаблари қуриш ҳамда “Замонавий мактаб” дастурини жорий этиш борасидаги саъй-ҳаракатлар ҳам изчиллик билан давом эттирилмоқда. 2020 йили, яъни яқинда Олий Мажлис палаталари ҳузурида Ёшлар парламентлари ташкил этилдики, келгусида ушбу тузилма аъзолари орасидан соҳани теран англайдиган қонун ижодкорлари етишиб чиқиши аниқ.

2019 йилда мутлақо янги мазмун ва шаклдаги 4 та Президент мактаби, 3 та Ижод мактаби иш бошлади. Олий таълимни ривожлантириш учун 2019 йили 19 та янги олий ўқув юрти, жумладан, 9 та нуфузли хорижий университетнинг филиали очилди. Етакчи хорижий университетлар билан ҳамкорликда 141 та қўшма таълим дастури бўйича кадрлар тайёрлаш йўлга қўйилди. Олий таълим муассасаларига жами 146 минг 500 нафар ёки 2016 йилга нисбатан 2 баробар кўп талаба ўқишга қабул қилинди.

Амалга ошираётган ислохотларимиз жаҳон ҳамжамияти томонидан муносиб баҳоланмоқда. Хусусан, дунёдаги нуфузли нашрлардан бири – “Экономист” журнали Ўзбекистонни 2019 йилда ислохотларни энг жадал амалга оширган давлат – “Йил мамлакати” деб эътироф этди. “Ўзбекистонни ривожланган мамлакатга айлантиришни мақсад қилиб қўйган эканмиз, - деган эди Президентимиз Шавкат Мирзиёев, - бунга фақат ислохотлар, илм-маърифат ва инновация билан эриша оламиз. Бунинг учун янги авлод ўқув юртигача, таълимнинг барча бўғинида ислохот қилишни бошладик. Илм йўқ жойда, қалоқлик, жаҳолат ва албатта, тўғри йўлдан адашиш бўлади. Шарқ донишмандлари айтганидек, “Энг катта бойлик – бу ақл-заковат ва илм, энг катта мерос – бу яхши тарбия, энг

катта қашшоқлик – бу билимсизликдир. Шу сабабли ҳаммамиз учун замонавий билимларни ўзлаштириш, чинакам маърифат ва юксак маданият эгаси миллий кадриятларимизга содик бўлиш узлуксиз ҳаётий эҳтиёжга айланиши лозим.

Мактабгача таълимни ривожлантиришда бошлаган ислохотларимиз натижасида 2019 йили 5 минг 722 та давлат, хусусий, оилавий болалар боғчалари ташкил этилди. Шунинг ҳисобидан фарзандларимизни мактабгача таълим билан қамраб олиш даражаси бир йил давомида 38 фоиздан 52 фоизга кўтарилди.

Боғча ёшидаги болаларни мактабгача таълим билан қамраб олиш даражасини 2020 йилда 60 фоизга етказиш кўзда тутилди. Ушбу мақсадга 2020 йилнинг ўзида бюджетдан қарийб 1,8 триллион сўм маблағ ажратилди. 2020 йилдан бошлаб, тарихимизда илк бор 6 ёшли болаларни мактабга тайёрлаш тизими жорий қилинди. Бунга бюджетдан 130 миллиард сўм ажратилиб, бунда хусусий мактабгача таълим муассасалари ҳам иштирок этмоқда.

Олий таълимот олувчи ёшлар учун барча қулайликлар жорий этилмоқда. Шунинг учун мактаб битирувчиларини олий таълим билан қамраб олиш даражасини 2020 йилда 25 фоизга ва келгусида 50-60 фоизга етказилади. Сўнгги 4 йилда мамлакатимизда 43 та янги олий таълим муассасаси ташкил этилиб, уларнинг сони 121 тага етди. 2020 йили олий ўқув юртларига кириш учун 1,5 миллионга яқин ёшларимиз ҳужжат топширди.

Бу рақам 2019 йилдагига нисбатан мотивацияси 40 фоиз кўп демакдир. Ёш авлод тарбиясида ҳал қилувчи ўрин тутадиган боғчалар ва мактаблар тизимида ҳам улкан ўзгаришлар амалга оширилмоқда. Шу ўқув йилидан яна бир янги тизим жорий этилди: кам таъминланган оилалар қизларининг билим олиш имкониятини кенгайтириш мақсадида олий таълим муассасаларига қабулда улар учун давлат гранти асосида 940 та қўшимча ўрин ажратилди. Бу истеъдодларнинг интилишларини рўёбга чиқариш, ижтимоий фаоллигини ошириш, ҳаётда муносиб ўрин эгаллашлари учун яратилган имкониятлардир. Президентимиз мактаблари, ихтисослашган ва ижод мактаблари барпо этиш, “Замонавий мактаб дастурларини жорий этиш борасида ишларимиз ҳам узлуксиз давом эттирилмоқда.

ХУЛОСА

Юртимизда Ёшлар ишлари агентлиги, Ёшлар масалалари бўйича идоралараро кенгаш ташкил этилди. Олий Мажлис палаталари Ёшлар парламентлари, Инновацион ривожланиш вазирлиги қошида Ёшлар академияси тузилди. Худудларда

“Лойиҳалар фабрикаси” иш бошлади. “Ёшлар – келажагимиз” Давлат дастури доирасида иқтидорли ва ташаббускор ўғил-қизларимизнинг 8 мингдан зиёд бизнес лойиҳаларига қарийб 1,7 триллион сўм миқдорида имтиёзли кредитлар ажратилди. Маълумки, ҳар қандай мустақил давлат мустаҳкам маънавий пойдеворга эга бўлгандагина юксак тараққиётга эриша олади. Шу боисдан ҳам биз “Узлуксиз маънавий тарбия концепцияси” доирасида умумтаълим мактабларида биринчи марта “Тарбия” фанини жорий этилди.

Бунинг учун уларнинг ҳаёти ва фаолиятига оид бадиий асарлар, кинофильмлар, театр асарлари, ҳужжатли фильмлар яратиш зарур. Уларнинг портретлари мактаб, коллеж, лицей, олий таълим муассасалари, ишлаб чиқариш корхоналари, маданият саройлари, кутубхоналар, кино ва концерт заллари фойеларида, хатто метро бекатларида бўлса, ёш авлодга ўрناк олиш, тақлид қилиш, интилиш учун имкониятлар яратган бўлар эдик. Мамлакатимизнинг Биринчи Президенти Ислон Каримов ўз пайтида ижод аҳлига кино, телевидение ва театрларимизда замонамиз қаҳрамонлари образларини яратиш тўғрисида ниҳоятда зарур кўрсатмалар берган эди. Лекин, афсуски, бу вазифа кўнгилдагидек бажарилмади. Чунки фарзандларимиз ўзимизнинг миллий қаҳрамонларимизни билмаса, у ҳолда, четдан “қаҳрамон” излаб топади. У топган “қаҳрамон” банклардаги сейфларни очиб, пул ўмарадиган ўғрими, одам ўлдиришдан тап тортмайдиган ашаддий каллакесарми, инсонларнинг мабдағларини турли замонавий усуллар билан ўзлаштирадиган фирибгарми, буниси энди бизга номаълум. Айтишадику, агар биз ўз фарзандларимизни ўзимиз тарбияламасак, уларни “тарбияловчилар” бир зумда топилади.

REFERENCES

1. Мирзиёев М. Янги Ўзбекистон стратегияси. –Т.: 2021. 294-295 б.
2. Ёш ота-она китоби. Узлуксиз маънавий тарбия трилогияси. 1-қисм: 3 ёшгача бўлган болаларни маънавий тарбиялаш бўйича қўлланма. -Т.:Muharrir nashriyoti, 2018. 7-бет.
3. Давронов З. Баркамолликка даъват мактублар. – Т.:, “Иқтисод-молия”, 2011. - 116-бет.
4. Saifnazarov, I., Muhtarov, A., Sulstonov, T., Tolibov, A. (2020) Religious tolerance, unity of knowledge and faith issues highlighting in Imam Bukhari Hadiths. International Journal of Advanced Science and Technology 29 (5), pp. 1846-1853.

1. Kadamovich, Y. J., Muzaffarova, I. G., Maxmudovich, Y. B., Boxtiyarova, S. S., & Xabibullayevich, S. S. (2020). Social justice as a condition of socio-spiritual stability in society. *Journal of Critical Reviews*, 7(5), 816-818.
2. Раматов, Ж.С., Баратов, Р.Ў., Султанов, С.Х., Муратова, Д.А., Хасанов, М.Н., & Эрниёзов, У.К. (2022). ЁШЛАР ЗАМОНАВИЙ МАДАНИЙ ҚИЁФАСИ ВА УМУМИНСОНИЙ ҚАДРИЯТЛАР ТУШУНЧАСИНИНГ МАЗМУН-МОЎЯТИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (10), 376-386.
3. Раматов, Ж.С., Баратов, Р.Ў., Султанов, С.Х., Кушаков, Файзулла Абдуллаевич., Валиев, Л.А., & Хасанов, М.Н. (2022). ҲОЗИРГИ ДАВРДА ИЖТИМОИЙ АДОЛАТ ҲАҚИДАГИ ИЛМИЙ-ФАЛСАФИЙ ҚАРАШЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ТАЛҚИНИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (9), 647-656.
4. Исмоил Саифназаров, & Сирожбек Ҳабибуллаевич Султанов (2022). ИЖТИМОИЙ АДОЛАТНИ МУСТАҲКАМЛАШДА ИЖТИМОИЙ ТАДБИРКОРЛИКНИ УСТУВОР ЖИҲАТЛАРИ. *Academic research in educational sciences*, 3 (TSTU Conference 1), 71-76.
5. Султанов, С. Х. (2013). МЕРЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ПРОТИВ КОРРУПЦИИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ. *SCIENCE AND WORLD*, 67.
6. J. S. Ramatov, Mirshod Numonovich Hasanov, L. A. Valiyev *Sharq uygʻonish, mutafakkirlar davri, siyosiy-huquqiy taʼlimotlar (Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniyung Siyosiyhukukiy Qarashida) // Taʼlim fanlaridagi akademik tadqiqotlar. 2022 yil. 6-son. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/sharq-uyg-onish-davri-mutafakilarinin-siyosiy-uu-iy-talimotlari-abu-nasr-forobiy-abu-ray-on-beruniyung-siyosiy-uu-iy-arashlari (kirish sanasi: 27.10.2022).* Абдурахмонова, З. Ю. (2021). ЗАМОНАВИЙ ЎҚИТИШНИНГ МУАММО ВА ЕЧИМЛАРИДА САМАРАЛИ ЁНДОШУВ. *Academic research in educational sciences*, 2(CSPI conference 1), 1189-1193.
7. Aripov, N., Kamaletdinov, S., Tokhirov, N., & Abdurahmanova, Z. (2022). Simulation Modeling of Train Traffic Based on GIS Technologies. *European Journal of Life Safety and Stability (2660-9630)*, 16, 73-82.
8. Ж. С. Раматов, Л. А. Валиев, & М. Н. Хасанов (2022). АУРОБИНДО ГҲОШ ТАЛҚИНИДА ИНСОН БОРЛИҒИНИНГ АНТРОПОЛОГИК ЖИҲАТЛАРИ. *Academic research in educational sciences*, 3 (6), 688-695.
9. Раматов, Ж.С., Баратов, Р.Ў., Султанов, С.Х., Муратова, Д.А., Хасанов, М.Н., & Эрниёзов, У.К. (2022). ЁШЛАР ЗАМОНАВИЙ МАДАНИЙ ҚИЁФАСИ ВА

УМУМИНСОНИЙ ҚАДРИЯТЛАР ТУШУНЧАСИНИНГ МАЗМУН-МОҲИЯТИ. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2 (10), 376-386.

10. Раматов, Ж.С., Баратов, Р.Ў., Султанов, С.Х., Кушаков, Файзулла Абдуллаевич., Валиев, Л.А., & Хасанов, М.Н. (2022). ҲОЗИРГИ ДАВРДА ИЖТИМОЙ АДОЛАТ ҲАҚИДАГИ ИЛМИЙ-ФАЛСАФИЙ ҚАРАШЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ТАЛҚИНИ. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2 (9), 647-656.

11. Ж. С. Раматов, & М. Хасанов (2022). ШАХС ДИНИЙ ДУНЁҚАРАШИНИНГ ШАКЛЛАНИШИДА ИЛМНИНГ АҲАМИЯТИ. Academic research in educational sciences, 3 (7), 35-39.

12. Ш.Ф.Турабоев, З.Т.Тоиров, Ж.З.Абдуллаев, Ш.М.Фуломов, & М.Н.Хасанов. (2022). ФОРОБИЙНИНГ ФАЛСАФИЙ АСАРЛАРИДА ИНСОННИНГ КЕЛИБ ЧИҚИШИ . JOURNAL OF NEW CENTURY INNOVATIONS,4(3),141–146.

13. Бобошев, З. Н., Хасанов, М. Н., & Нуруллаев, Э. А. (2022). АБУ НАСР ФОРОБИЙНИНГ ПЕДАГОГИКА ФАНИНИНГ АСОСЧИСИ СИФАТИДА.